

Emin, "Eski ve Yeni Neslin Düşünceleri Arasındaki Farklar" adlı yazısında hakikat için tecrübeden başka ölçü kabul etmemekten bahseder (nr. 3, 16 Kânunuevvel 1926).

Başta Köprülüzâde'nin yazıları olmak üzere dergide divan şiirini, hatta Tanzimat'tan sonra değişen şiiri İran veya Batı taklidi olarak değerlendiren yazılar çıkmıştır. Çoğunu Halil Bedî'nin kaleme aldığı müzikle ilgili yazılarda da klasik Türk müzikisi yerilmiş, buna karşılık halk müzikisinden faydalanan bir Batı müzikisi tarzının uygun olacağı tezi savunulmuştur.

Uzun süre dergiyi işgal eden konulardan biri de Bursa'daki Amerikan Koleji öğrencilerinden üç Türk kızının Hıristiyanlığı kabul etmesidir. Olayın üzerine hassasiyetle giden dergide hadiseyi tahlil eden, sebep ve sonuçlarını ele alan yedi makale yayımlanır (nr. 62-67, 2 Şubat-8 Mart 1928). Bunlarda yabancı okulların din ve kültür misyonuna dikkat çekilmekte ve bunun bir kültür buhranının işareti olduğu belirtilmektedir. Köprülüzâde, Mehmet Emin ve Mustafa Şekip'in yazdığı makalelerde, hadisenin sadece Müslümanlık'tan değil daha da önemlisi Türklük'ten çıkmak şeklinde düşünülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Çankırlı Ahmet Talat'ın (Onay) İstiklâl Marşı'nın güftesinin de bestesinin de güzel olmadığını, yeni bir millî marşa ihtiyaç duyulduğunu belirten bir yazısı (nr. 67, 8 Mart 1928) daha sonra Nuri Refet imzalı başka bir yazıyla desteklenmiş, Aka Gündüz'ün de konuyla ilgili bir yazısından bahsedilmiştir (nr. 72, 12 Nisan 1928).

Ali Canip, "Edebiyat Tedrisâtının Yeni Vechesi Çocukları Kozmopolit Yapar mı?" adlı makalesinde okullarda Batı edebiyatına yer verilmesi konusu üzerinde durmuştur. Ona göre yeni Türk devleti milliyetçi olmakla beraber aynı zamanda Garpçı'dır. Böyle olunca gelececek yeni kültürde Batı kültürüne de önemli ölçüde yer verilmelidir. Yazara göre milliyetçilikle Batı kültürü arasında herhangi bir tezat söz konusu değildir (nr. 53, 1 Kânunuevvel 1927, s. 4).

Dergide, sonraki yıllarda önemle hatırlanan veya kaynak olarak başvurulmuş bazı hâtıra, inceleme ve araştırmalar görülmektedir. Mustafa Necati'nin "İstiklâl Mücadelesi Hâtıraları" (nr. 1-9, 2 Kânunuevvel 1926-27 Kânunusânî 1927), Celâl Esat'ın (Arseven) "Türk Sanatında Tezyinat" (nr. 20, s. 9, 14) adlı incelemesi, Köprülüzâde M. Fuad'ın "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi" (nr. 19, s. 17-18), Ahmed Refik'in çeşitli sayılar-

daki Osmanlı tarihiyle ilgili makaleleri bunlardan birkaçıdır.

Dergi bazı özel ilâveler, özel sayı veya sayfalar da yayımlamıştır. Meselâ 2. sayıdan başlayarak her sayıda bir *Faust* ilâvesi verilmiş, bunlar sonradan bir kitap haline getirilmiştir (*Faust*, trc. Galib Bahtiyar, İstanbul 1926). Süleyman Nazif'in ölümü üzerine 7. sayının (13 Kânunusânî 1927) bir bölümü, devrin ünlü mimarı Kemâleddin'in ölümü üzerine 34. sayı (21 Temmuz 1927), Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in ölümü üzerine de 111. sayı (10 Kânunusânî 1929) onların hâtırasına ayrılmıştır. Ayrıca 15. sayıda (10 Mart 1927) "Aziz Ölülerimiz" başlığı altında Ömer Seyfeddin'e ait bir bölüme, 16. sayıda da (17 Mart 1927) "Türk Teceddüt Tarihinin Mühim Bir Siması" adı altında İhsan'ın (Sungu) "Mahmud Râif Efendi ve Eserleri" başlıklı uzun yazısına yer verilmiştir. *Hayat*'ın 23 Nisan 1927'de yayımlanan 21. sayısındaki fikrî, kültürel, edebî, tarihî, ziraî ve iktisadî yönleriyle ele alınıp işlenen Ankara için bir özel sayı olarak çıkmıştır.

Hayat, 1929 yılından itibaren ilk günlerdeki muhteva zenginliğini yavaş yavaş kaybetmeye başlamış ve giderek bol miktarda tercüme yazıların yayımlandığı bir edebiyat ve eğitim, hatta biraz da magazin dergisi hüviyetini almıştır. 135. sayısından (15 Temmuz 1929) sonra yayınında bazı düzensizlik ve gecikmeler görülmeye başlayan dergi, 146. sayıdan sonra "yeni tertip" adı altında sayfaları artarken boyutları küçülen bir şekle girmiş, yeni bir numaralandırılış ile 1930 yılının Ocak-Mayıs ayları arasında eski hüviyetini kaybetmiş olarak beş sayı daha çıktıktan sonra kapanmıştır.

Daha önce anılanlardan başka çeşitli konularda inceleme ve araştırmaları, edebî ve fikrî yazıları, şiir, hikâye veya tercümeyle dergide yer alan isimlerden bazıları şunlardır: Sabiha Zekeriya (Sertel), Mustafa Nihat (Özön), Fâik Sabri (Duran), Peyami Safa, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Halil Vedat (Fıratlı), Galip Atâ (Ataç), Kemal Zaim, Fahreddin Kerim (Gökay), Cemil Sena (Ongun), Mehmed Safvet, İsmail Hikmet (Ertaylan) makaleleriyle; Ahmed Hâşim, Abdullah Cevdet (Karlıdağ), Faruk Nafiz (Çamlıbel), Halit Fahri (Ozansoy), Ömer Bedreddin (Uşaklı), Necmettin Halil (Onan), Halide Nusret (Zorlutuna), Şükûfe Nihal (Başar), Sabri Esat (Siyavuşgil), Ahmet Hamdi (Tanpınar), Ali Mümtaz (Arolat), Behçet Kemal (Çağlar), Rifki Melûl (Meriç), Celâl Sahir (Erozan), Enis Behiç (Koryürek), Necip Fazıl (Kısakürek), Yaşar Nabi (Nayır), Vasfi Mahir (Kocatürk),

Salih Zeki (Aktay), Arif Nihat (Asya) şiirleriyle; Memduh Şevket (Esendal), Reşat Nuri (Güntekin), Aka Gündüz, Ercümen Ekrem (Talu), Kenan Hulûsi (Koray) hikâyeleriyle yer almışlardır. Dergide ayrıca Albert-Louis Gabriel, Vasilij Viladimiroviç Barthold, Edward Granville Browne, Tadeusz Kowalsky gibi şarkiyatçıların Hasan Cemil (Çambel) ve Galib Bahtiyar tarafından tercüme edilmiş yazılarına da yer verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbü'lî*, İstanbul 1976, s. 16-21; Mehmet Kaplan v.dğr., *Atatürk Devri Fikir Hayatı*, Ankara 1982, I-II, s. VII-XXXIV, ayrıca bk. tür.yer.; Mustafa Parlak, *Hayat Mecmuasının 1-3 ciltlerindeki Edebi Makaleler ve Tahlilli Fihristi* (doktora ön çalışması, 1982), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi; a.mlf., "1926-1930 Yılları Arasında Neşredilen Hayat Mecmuasının Hars ve Edebiyat Tarihimizdeki Yeri", *Millî Kültür*, sy. 47, Aralık 1984, s. 25, 95; Ziya Bakircioğlu, "Hayat", *TDEA*, IV, 171-172.

ABDULLAH UÇMAN

HAYÂTÎ

(حياتي)

Kendisine atfedilen hamsedeği mesnevilerin Ahmed Ridvan'a ait olduğu veya büyük çapta benzerlikler taşıdığı anlaşılan II. Bayezid devri şairi Abdülhay Çelebi'nin mahlası (bk. AHMED RIDVAN).

HAYÂTÎ AHMED EFENDİ

(ö. 1229/1814)

Osmanlı âlimi.

1166 (1753) yılında Elbistan'da doğdu. Elbistan müftüsü Seyyid Ahmed Efendi'nin oğludur. Tahsilini, memleketinde amcasının oğlu Seyyid Ömer ile Cirdzâde Hasan ve Kayserili Ömer efendilerden okuyup tamamladı. Elbistan'da on yıl kadar müftülük yaptıktan sonra İstanbul'a giderek Ayasofya Medresesi'nde müderris oldu. Eserlerini İstanbul'da telife başladığı ve *Şerh-i Tuhfe-i Vehbî*'yi 1205'te (1791) tamamladığı bilinen Hayâtî Ahmed Efendi İstanbul'a bu tarihten birkaç yıl önce gelmiş olmalıdır.

Hayâtî Ahmed Efendi Ayasofya müderrisliğinden Bosna kadılığına getirildi; Bosna kadılığından sonra İstanbul'a döndü (*Hediyetü'l-ârifin*, I, 183). 1225 (1810) yılında İstanbul'da Köprülü Dârühadis Medresesi'ne müderris oldu. 1226 Rebîülevvelinde (Nisan 1811) kadı tayin edildiği Bağdat'a giderken memleketine uğrayıp oğlunu da beraberinde götürdü. Ba-

Hayâtî
Ahmed
Efendî'nin
*Tehâfüt-i
Müstahrece*
adlı eserinin
son sayfası
(TSMK,
Hazine,
nr. 1701)

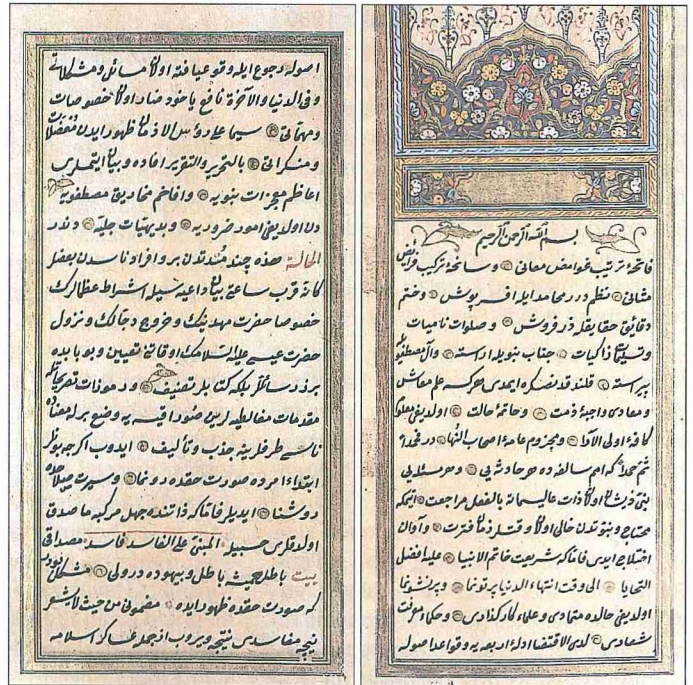
basının iki yıl kadar kaldığı Bağdat'ta yaptığı çalışmaları anlatan oğlu Hayâtîzâde Şeref Halil Efendi onun *Şerh-i Nuhbe-i Vehbî*'yi burada yazmaya başladığını, sekiz ay kadar yalnızca *Zic-i Uluğ Bey* üzerine çalıştığını, bazı kelâm ve fıkıh usulü kitaplarını incelediğini söyler. Bağdat'ta ayrıca astronomiye dair *Şerhu'l-Çağ-minî* adlı eseri okutan, usturlap, mantık ve diğer konularda dersler veren Hayâtî Ahmed Efendi görev süresi dolunca Elbistan'a döndü. Burada birkaç ay kaldıktan sonra İstanbul'a hareket etti. Hayâtîzâde'nin belirttiğine göre yolda Vehhâbîliğe bir reddiye yazmaya başlayan Ahmed Efendi, İstanbul'a döndükten sonra (2 Ocak 1814) bir ay kadar bu reddiye üzerinde çalışmış, ancak eseri tamamlamadan 10 Safer 1229 (2 Şubat 1814) tarihinde vefat etmiştir. Bursalı Mehmed Tâhir, mezarının Üsküdar'da Seyitahmet deresindeki kabristanda bulunduğunu kaydetmektedir (*Osmanlı Müellifleri*, I, 284). Hayâtîzâde, babasının 200 cilt kadar nâdide eserden oluşan kitaplığını İstanbul'da bir kütüphaneye vakfettiğini söyler.

Eserleri. Hayâtî Ahmed Efendi kelâm, mantık, dil ve edebiyat konularında birçok eser kaleme almış olup günümüze ulaşan eserleri şunlardır: 1. *Tehâfüt-i Müstahrece*. Kıyamet âlâmetlerine ve mehdînin zuhuruna dair birtakım kehanetlerde bulunanları reddetmek amacıyla kaleme alınıp III. Selim'e takdim edilen eser bir giriş ve altı bölüm olarak düzenlenmiştir. Bağdatlı İsmâil Paşa eserin adını yanlışlıkla *Tehâfütü'l-müstehâda* şeklinde kaydeder (*İzâhu'l-meknûn*, I, 340). Eserin, müellif hattı olması muhtemel bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Hazine, nr. 1701), di-

ğer bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Hacı Mahmud Efendi, nr. 4274). 2. *İs'âfû'l-minne fi şerhi İthâfî'l-cenne*. 23 Zilkade 1211 (20 Mayıs 1797) tarihinde yazmış olduğu, müstakil bir nüshası elde bulunmayan *İthâfû'l-cenne* adlı eserinin şerhidir. III. Selim'e sunulmuş olan bu Arapça eser bir mukadime, iki bölüm (makale) ve bir hâtimeden meydana gelmektedir. Mukaddime ders ve tedris bilgisinin tanımı, konusu, gayesi ve faydasından bahsedilmektedir. Üç fasıldan oluşan birinci bölümde öğrenme meselesi, ikinci bölümde öğretim metotları ele alınmış, hâtimede ise konuyla ilgili diğer meseleler üzerinde durulmuştur. Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hafîd Efendi, nr. 272). 3. *Hâşiye 'alâ Şerhi Risâleti'l-kıyâsi'l-Müseviyye*. Mûsâ el-Pehlivânî'nin *Risâletü'l-kıyâs* adlı eserine Muhammed b. Mustafa Erzurûmî tarafından yapılan şerhe yazılmış Arapça bir hâşiyedir. Müellifin bu üç eseri birlikte basılmıştır (İstanbul 1281). 4. *el-Kaşîdetü'n-nûniyye fi'l-mantık ve'l-âdâb*. Hayâtî Ahmed Efendi'nin 1225 (1810) yılında Köprülü Dârülhadis Medresesi'nde müderris iken yazdığı Arapça bir kasidedir. Daha sonra bizzat kendisi tarafından şerhedildiği kaydedilmekteyse de bu şerhin herhangi bir nüshası tesbit edilememiştir. Eserin müellif hattı nüshası İzmir Millî Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 1887/5, vr. 37^a-41^b). 5. *Şerh-i Tuhe-i Vehbî*. Tam adı *Şerhu't-Tuhfe-ti'd-dürriyye fi'l-lugati'l-Fârisiyye* olan

eser, Sünbülzâde Vehbî'nin elli sekiz kıtadan meydana gelen Farsça'dan Türkçe'ye manzum lugatının Türkçe şerhidir. Müellifin, Sünbülzâde Vehbî hayatta iken yaptığı ve 6 Ramazan 1205'te (9 Mayıs 1791) tamamlayıp dönemin sadrazamı Koca Yüsf Paşa'ya ithaf ettiği bu eserin çeşitli baskıları yapılmıştır (İstanbul 1215, 1219, 1237, 1251, 1266; Kahire 1271). 6. *Şerh-i Nuhbe-i Vehbî*. Sünbülzâde Vehbî'nin *Nuhbetü'l-luga* adlı Arapça-Türkçe manzum lugatını Bağdat'ta bulunduğu sırada Türkçe olarak şerhetmeye başlayan Hayâtî, eserin ancak 146 beyitlik dîbâcesiyle seksen iki kıtasının şerhini yapabilmıştır. Hayâtîzâde tarafından 1261'de (1845) tamamlanıp Sultan Abdülmecid'e takdim edilen eserin Hayâtîzâde hattıyla 1267 (1851) tarihli bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde mevcuttur (TY, nr. 5773).

Hayâtîzâde'nin verdiği bilgilere göre Ahmed Efendi'nin, Şâhidî'nin Farsça manzum lugatının şerhi olan *Şerh-i Tuhe-i Şâhidî* ile *Lugat-i Hayâtî* adlı iki eseri daha bulunmaktadır. Âkîfzâde, İstanbul'un ileri gelen âlimlerinden olduğunu belirttiği Hayâtî Ahmed Efendi'nin *Risâle fi 'adedi's-süver ve ba'zî ahvâl-i'l-kırâ'e* adlı Arapça bir kitabı ile Elbistan hakkında bir eserini daha zikreder. Ancak bunların ve Vehhâbîliğe reddiye olarak başlayıp tamamlamadığı eserin nüshalarına rastlanmamıştır. Hayâtîzâde babasının Arapça, Farsça ve Türkçe şirleri bulunduğunu, İmâm-ı Âzam'ın kasidesine bir nazîre yazdığını söylemektedir.

Hayâtî
Ahmed
Efendî'nin
*Tehâfüt-i
Müstahrece*
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(TSMK,
Hazine,
nr. 1701)

BİBLİYOGRAFYA :

Hayâtîzâde Şeref Efendi, *Şerh-i Nuhbe-i Vehbi: Mukaddime*, İÜ Ktp., TY, nr. 5773, vr. 1^b-3^a; *Âkîfzâde, el-Mecmû' fi'l-meşhûd ve'l-mesmû'â*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 2527, s. 172; *Osmanlı Müellifleri*, I, 284; III, 213-214; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, I, 183; *İzâhu'l-meknûn*, I, 16, 340; II, 581; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 641; *Ramazan Şeşen v.dğr., Fihrisü mahtûâtî mektebeti Köbrülü*, İstanbul 1986, III, 306-307; Ali Yardım, *İzmir Millî Kütüphanesi Eserler Kataloğu*, İzmir 1992, II, 230; Ömer Faruk Akün, "Sünbülzâde Vehbî", *İA*, XI, 238, 241.

CEMİL AKPINAR

HAYÂTÎZÂDE MUSTAFA FEYZÎ

(ö. 1103/1692)

Osmanlı tıp âlimi, hekimbaşı.

Hayatının ilk yılları hakkında fazla bilgi yoktur. Yahudi dönmesi olup İslâmiyet'i kabul etmeden önceki adının Moche Ben Raphael Abravanel olduğu belirtilir. Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, onun babası Hayâtî'den ve diğer yahudi hekimlerinden tıp eğitimi gördüğünü, öteki hekimler gibi şifâhânedede yetişip medreselerde ilim tahsil etmediğini, ancak bilgisiyile bütün hekimlerden üstün olduğunu, bu özelliğinden dolayı IV. Mehmed'in saltanatının ilk yıllarında (1648) Turhan Vâlide Sultan'ın dikkatini çekerek onun vasıtasıyla İslâmiyet'i kabul ettiğini ve az zamanda "etibbâ-i hâssa" arasına girdiğini yazar (*Târîh*, II, 578). Bir müddet Süleymaniye Tıp Medresesi'nde müderrislikte bulunan Hayâtîzâde, yine bir mühtedî olan Hekimbaşı Sâlih b. Nasrullah b. Selûm'un vefatı üzerine 3 Rebülâhîr 1080'de (31 Ağustos 1669) hekimbaşı oldu ve kendisine ayrıca Kudûs-i şerif kadılığı pâyesi verildi. Uzun süren hekimbaşılığı sırasında Tekirdağ, Malkara arpalıkları ile Ağustos 1678'de Edirne, Haziran 1684'te İstanbul kadılığı pâyelerini aldı. 1100 Şevvalinde (Temmuz 1689) Anadolu kazaskerliği pâyesi, ardından Pravadi ve ikinci defa Tekirdağ kazaları arpalığı kendisine ihsan edildi (Şeyhî, II, 69-70).

Kaynaklarda döneminin en bilgili ve hâzık hekimi olduğu belirtilen Hayâtîzâde, uyguladığı tedavi usulünün fayda etmediği II. Süleyman'ın vefatı üzerine muhaliflerinin de tesiriyle kusurlu bulunarak II. Ahmed'in cülûsunun (23 Haziran 1691) hemen ardından görevinden alındı. Silâhdar Mehmed Ağa, onun azlinde Rumeli Kazaskeri Hekimzâde Yahyâ Efendi'nin ve diğer bazı hekimlerin önemli rol oynadıklarını; bunların II. Ahmed'in tahata çıkması esnasında bir heyet halinde

Şeyhülislâm Ebûsâidzâde Feyzullah Efendi'nin huzuruna çıkıp Hayâtîzâde'nin ulemâ meclisine devam etmediği, yahudilerle sürekli irtibat halinde bulunduğu, hıyanet üzere olup Müslümanlığı'ndan şüphe duydukları, Yahudiliğe yeniden döndüğü yolunda şikâyette bulduklarını; durumdan haberdar olan II. Ahmed'in onun hıyanetine inanmayıp eğer kardeşine uyguladığı tedavide bir hatası varsa azledebileceğini söylediğini, ancak ulemâ heyetinin ısrarı karşısında onu görevden aldığını yazar (*Târîh*, II, 578-579). Defterdar Mehmed Paşa ise, II. Süleyman'dan fazla perhiz yapmasını isteyip "mâ-i mukattardan dahi men' eylemekte ifrat etmekle" ölümüne sebep olduğu yolundaki şikâyetler üzerine önce azledilip sonra İstanbul'a gönderilerek Yedikule Zindanı'na hapsedildiğini, yerine ise "evlâd-ı Arab"dan tanınmayan bir kişinin getirildiğini belirtir (*Zübde-i Vekâiyât*, s. 398). Hayâtîzâde, hekimbaşılıktan ayrıldıktan sonra arpalığı olan Tekirdağ kazası da kendisinin alınmış ve çok geçmeden 1103 senesi sonlarında (Ağustos-Eylül 1692) vefat ederek Edirnekapı Mezarlığı'na gömülmüştür.

Hekimlikteki üstün başarısından dolayı "Bukrât-ı zamân, Câlînûs-ı devrân, hükemâ-yi Eflâtun-ı sâni" unvanlarıyla anılan Hayâtîzâde birçok hekim yetiştirmiştir. Hekim Şa'bân-ı Şifâi bunların en ünlülerindedir. Hayâtîzâde'nin Latince'yi ve bazı Batı dillerini bildiği kaleme aldığı eserlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca onun, 1666 yılında Edirne'de IV. Mehmed'in huzuruna çıkarılan yalancı mesih Sabatay Sevi ile padişahın konuşmasında tercümanlık yaptığı rivayet edilmektedir (*Galante*, s. 13-14).

Hayâtîzâde'nin tıp alanındaki başarılarından biri de tenzu kursları terkibindeki acı maddelerin birkaçını çıkarıp yerine koyduğu bazı maddelerle rengi hoş ve tadı güzel tenzular elde etmiş olmasıdır. Bu kurslar faydalı ve lezzetli olduğu için Osmanlı toplumunda çok revaç bulmuştur (Ünver - Sözen, s. 16-18, 47). Ayrıca her yıl hekimbaşı tarafından hazırlanan macunu Rûmî 9 Mart'ta padişaha, ailesine ve devlet büyüklerine sunma usulünü ilk başlatanın Hayâtîzâde olduğu söylenmektedir (Adıvar, s. 113).

Hayâtîzâde, Osmanlı tıp tarihinde bu adla anılan hekimler ailesinin ilk ferdidir. Oğlu müderris Ahmed Efendi'den olma torunları Hayâtîzâde Mustafa Feyzî ve Mehmed Emin Efendi ile onun soyundan gelen Hayâtîzâde kethüdâsı Mehmed Said Efendi hekimbaşılık görevinde bu-

lunmuşlardır. Aynı zamanda Hayâtîzâde Hafidi diye tanınan Mehmed Emin Efendi hekimbaşı iken şeyhülislâm olan ilk kişidir (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 521-522). Bursalı Mehmed Tâhir'in, Hayâtîzâde'nin talebesi olduğunu kaydettiği Ebû'l-Feyz Mustafa et-Tabîb de (Mustafa Feyzî b. Mehmed b. Ahmed et-Tabîb) tıp alanında eserler vermiş başarılı bir hekimdir (*Osmanlı Müellifleri*, III, 237). Bazı kaynaklarda isim benzerliğinden ötürü bu hekimler, özellikle de dede ile torun Hayâtîzâdeler birbirine karıştırılmıştır (a.g.e., III, 232-233; Brockelmann, *GAL*, II, 595). Bu karışıklık onların kabirleri için de söz konusudur. Halbuki Hayâtîzâde Edirnekapı'da, torunu ise Eyüpsultan'da medfundur.

Eserleri. *Resâilü'l-müşfiyye li'l-emrâzi'l-müşkile*. Brockelmann bu eseri bir yerde Hayâtîzâde Mustafa Feyzî'ye (*GAL Suppl.*, II, 667), başka bir yerde ise torunu Mustafa Feyzî'ye (*GAL*, II, 595) ait gösterir. Beş risâleden oluşan eser *Hams-e-i Hayâtîzâde* olarak da bilinir (yazmaları için bk. Şeşen, s. 215-218). Kitabın önsözünde müellif, illet-i merâkiyye ile sevdâ-yı merâkiyye hastalıklarının halk arasında yaygın olduğunu, fakat Arap ve İranlı hekimlerin bu iki hastalığı ayırt edemediklerini, bu sebeple İslâm tıp literatürü ile Latin kaynaklarından faydalanmasının yanında kendisinin de hastalar üzerinde denediği ilâçların sonuçlarını ilâve ederek ilk iki risâleyi meydana getirdiğini belirtir (İÜ Ktp., TY, nr. 7114, vr. 1^b-2^a). Ayrıca hummâ-yi vebâiyye (hummâ-yi redde) hastalığının İslâm tıp literatüründe adından söz edildiği halde tedavisine dair bilgi bulunmadığını, pilika ve maraz-ı ifrenç (frenji) hastalıklarına ise hiç yer verilmediğini, bu sebeple IV. Mehmed'in bu hastalıklara dair Türkçe bir kitap yazmasını kendisinden istediğini anlatır ve eserini padişaha takdim ettiğini söyler. Kitapta yer alan risâleler şunlardır: a) *Risâle-i İlet-i Merâkiyye*. Bir giriş ve dokuz fasıldan oluşan risâlede sırasıyla hastalığın adı, hastalığına sebep olan maddenin ortaya çıkışı, yerleştiği organlar, sebep ve belirtileri, alınacak tedbirler, kullanılacak ilâçların terkibi, hastanın istirahatının dindirilmesi ve hastalığın sonucunu hakkında bilgi verilir. Bu hastalık, karın bölgesindeki merak zarının (hypochondrium) altında bulunan masarika damarlarına (mezenteryal lenfler) kötü mizaçlı ateş âriz olduğunda ortaya çıkar; bundan dolayı hastalığa "illet-i merâkiyye" adı verilmiştir. Bu organlarda çok gaz bulunduğu için hastalığa "illet-i rihiyye" de denilir. Bu risâlede Hayâtîzâde'nin başlıca